

**Програма навчальної дисципліни “Економічна теорія” / Уклад.:
Л.С. Шевченко, О.О. Мамалуй, О.В. Роздайбіда, В.А. Лизогуб. – Х.:
Нац. ун-т “Юрид. акад. України”, 2011. – 15 с.**

У к л а д а ч і: Л.С. Шевченко,
О.О. Мамалуй,
О.В. Роздайбіда,
В.А. Лизогуб

*Рекомендовано до видання редакційно-видавничою радою
університету (протокол № 3 від 06.06.2011 р.)*

1. ВСТУП

Економічна теорія вивчає економічні відносини між людьми, що виникають у процесі виробництва, розподілу, обміну та споживання економічних благ. Ці економічні відносини регулюються об'єктивними економічними законами і реалізуються через економічну поведінку суб'єктів, які приймають рішення в умовах необмежених потреб і обмежених ресурсів. Оскільки всі вищезазначені процеси відбуваються на різних рівнях функціонування економіки, структура предмета економічної теорії складається з:

мікроекономіки – опановує економічну поведінку окремих економічних суб'єктів – споживачів, виробників і власників ресурсів та закономірності функціонування окремих видів ринків;

макроекономіки – аналізує економічну поведінку сукупних суб'єктів економіки, закономірності функціонування національної економіки в цілому;

мезоекономіки – вивчає галузі народного господарства, проміжні системи та господарські комплекси;

світової (міжнародної) економіки – досліджує систему світового господарства, міжнародні економічні зв'язки та закономірності їх розвитку.

Метою викладання навчальної дисципліни “Економічна теорія” є формування системи наукових поглядів на економічне життя суспільства, сучасного економічного мислення та основних умінь по застосуванню набутих знань у господарській та управлінській практиці.

Специфіка освітньої професійної програми навчання студентів вищих навчальних закладів за спеціальністю “Правознавство” зумовлює зв'язок навчальної дисципліни “Економічна теорія” з курсами національної економіки, міжнародної економіки, економіки підприємства, теорії держави і права, цивільного, трудового, господарського, фінансового, міжнародного, адміністративного і кримінального права.

У результаті вивчення основ економічної теорії студенти повинні:

знати основні етапи становлення та розвитку економічної теорії як науки; сучасну теорію виробництва та його фактори; економічний та юридичний зміст власності, економічну теорію прав власності; особливості основних економічних систем та перехідної економіки; основи функціонування ринкової економіки, категорії та закони товарного виробництва; сутність і функції ринку; економічну природу і види конкуренції; причини та наслідки монополізму в економіці; теорію домогосподарства; теорії фірми, економіку фірми (економічні витрати, доходи, прибутки, рентабельність господарської діяльності, стратегії ціноутворення); механізми функціонування ресурсних ринків – праці, капіталу, землі й нерухомості; систему макроекономіки: її основні результати й показники; чинники і критерії економічного зростання та економічного розвитку; форми подолання макроекономічної нестабільності; загальні основи функціонування грошового, фондового, страхового ринків, банківської та фінансової систем; методи державного регулювання економіки; головні сфери світової економіки, форми міжнародних економічних зв'язків;

уміти здійснювати порівняльний аналіз економічних систем; розраховувати основні показники економічної та соціальної ефективності суспільного виробництва; аналізувати програми макроекономічного розвитку країни; оцінювати структуру та інфраструктуру ринку, ефективність конкурентної та антимонопольної політики; визначати стан економічного розвитку окремих підприємств; користуватися сучасною науковою літературою, статистичними довідниками, електронними джерелами інформації.

2. З М І С Т

Р о з д і л I. ОСНОВИ ЕКОНОМІЧНОЇ ТЕОРІЇ ТА ФУНКЦІОНУВАННЯ РИНКОВОЇ ЕКОНОМІКИ

1. Економічна теорія як наука та навчальна дисципліна

Економіка як сфера господарської діяльності людей.
Економіка як наука.

Предмет економічної теорії. Економічні потреби, економічні блага і ресурси. Трудова діяльність як спосіб розв'язання суперечностей між потребами та обмеженими ресурсами. Система економічних відносин. Об'єктивні економічні закони. Економічна поведінка та її принципи. Економічне мислення та його форми.

Методологія економічної теорії. Загальнонаукові та специфічні методи економічного дослідження.

Функції економічної теорії. Нормативна та позитивна економічна теорія. Взаємозв'язок економічної теорії з економічною політикою і правом.

Етапи виникнення, становлення та розвитку економічної теорії. Меркантилізм, фізіократи, класична політична економія. Марксистська політична економія. Основні напрями сучасної економічної науки: неокласицизм, кейнсіанство, монетаризм, інституціоналізм. Розвиток економічної думки в Україні.

2. Виробничі можливості суспільства. Соціальна сутність виробництва

Суспільне виробництво та основні умови його функціонування. Фактори виробництва та їх класифікація. Продуктивні сили і виробничі відносини. Етапи розвитку продуктивних сил. Internet-економіка.

Виробнича функція. Економічна та соціальна ефективність суспільного виробництва.

Виробничі можливості суспільства. Крива виробничих можливостей. Альтернативні витрати.

Сутність та основні типи відтворення. Стадії суспільного виробництва та їх взаємозв'язок.

3. Теорія власності. Сучасні економічні системи

Власність: поняття, економічний та юридичний зміст. Форми власності.

Право власності. Специфікація прав власності. Трансакції та трансакційні витрати. “Пучок правомочностей” А. Оноре.

Економічні системи: сутність та класифікація. Еволюція економічних систем як форм господарювання. Типи, види та моделі економічних систем. Порівняльний аналіз економічних систем у теоріях індустріально-економічного розвитку. Теорія постіндустріального суспільства.

Перехідна економіка. Трансформаційна економіка. Моделі переходу до ринку. Роздержавлення та приватизація: зміст, форми, методи, законодавче забезпечення. Трансформація економічної системи в Україні.

4. Ринок як економічна форма організації функціонування економіки

Товарне виробництво та умови його виникнення. Типи товарного виробництва.

Товарна форма продукту праці. Економічні блага. Товар та його властивості. Послуга. Закон вартості: сутність і механізм дії. Ціна як грошова форма вартості товару. Сучасна модифікація вартісних відносин.

Сутність і функції грошей. Грошова система: сутність, структура, види. Закони грошового обігу.

Ринок: сутність, види та функції. Ринкова інфраструктура.

Поняття попиту. Цінові та нецінові фактори, що впливають на попит. Закон попиту. Поняття пропозиції. Цінові й нецінові фактори, що впливають на пропозицію. Закон пропозиції. Рівноважна ціна. Ринкова рівновага. Поняття еластичності попиту і пропозиції.

5. Підприємництво і конкуренція

Підприємницька діяльність: сутність, принципи, види, організаційні форми.

Конкуренція як структура ринку та раціональна поведінка суб'єктів. Механізм конкурентної боротьби. Види і функції конкуренції.

Досконала і недосконала конкуренція: особливості та роль в економіці. Суттєві риси монополістичної конкуренції. Ознаки ринку олігополії. Ринок чистої монополії.

Монополізм, його види, форми та наслідки. Монополія як результат концентрації та централізації виробництва. Природні монополії та їх види. Адміністративно-командний тип монополізму.

Конкурентна та антимонопольна політика.

Р о з д і л ІІ. МІКРОЕКОНОМІКА

6. Домогосподарство як суб'єкт ринкових відносин

Домогосподарство як економічний суб'єкт: поняття, класифікація, функції.

Мікроекономічні основи поведінки домогосподарств на ринку товарів та послуг. Теорії споживчої поведінки. Раціональний споживчий вибір. Функціональний та нефункціональний попит.

Поняття корисності та проблеми її вимірювання: кардиналістський, ординалістський підходи. Загальна та гранична

корисність. Закон спадної граничної корисності. Криві байдужості та їхні властивості. Карта байдужості. Бюджетне обмеження і бюджетна лінія.

Рівновага споживача. Правило максимізації корисності. Реакція споживача на зміну доходів та цін.

7. Фірма в системі ринкових відносин

Фірма: сутність та функції. Теорії фірми. Види фірм.

Ресурси фірми. Капітал фірми. Основний і оборотний капітал. Інтелектуальний, людський, структурний капітал. Кругооборот та оборот капіталу. Зношування основного капіталу. Амортизація.

Рівновага фірми як виробника. Поняття ізокванти та ізокости.

8. Витрати і доходи фірми. Механізм ціноутворення

Економічні витрати фірми. Зовнішні та внутрішні витрати фірми. Нормальний прибуток. Постійні, перемінні, постійно-перемінні, валові, середні, граничні витрати фірми. Собівартість продукції.

Дохід фірми та його види: валовий, середній, граничний. Прибуток фірми. Бухгалтерський та економічний прибуток. Балансовий та чистий прибуток.

Максимізація прибутку фірми, її зміст та умови. Беззбитковість і рентабельність. Банкрутство.

Механізм ціноутворення на продукцію фірми. Основні фактори та етапи формування ціни. Методи ціноутворення. Цінова політика. Цінові стратегії фірми.

9. Ринок праці. Заробітна плата

Ринок праці. Основні суб'єкти та об'єкти ринку праці.

Попит і пропозиція на ринку праці. Базова (конкурентна) модель функціонування ринку праці. Асиметрія на ринку праці. Трудовий контракт (договір).

Заробітна плата, її економічна природа та функції. Номінальна і реальна заробітна плата. Основна і додаткова зарплата.

Форми і системи заробітної плати.

Державне і договірне регулювання заробітної плати. Мінімальна заробітна плата, її функції та особливості встановлення.

10. Ринок капіталу. Процент

Ринок капітальних благ. Процент. Інвестиційні блага, інвестиційні кошти та інвестування. Дисконтування.

Ринок послуг капіталу. Рентна оцінка як ціна послуг капіталу. Лізинг як засіб фінансування інвестиційних проєктів. Суб'єкти, об'єкт і види лізингу.

Ринок позичкового капіталу. Поняття позики. Попит і пропозиція позичкового капіталу. Ставка процента. Кредит і його види.

11. Ринок землі. Земельна рента. Ринок нерухомості

Земля як фактор виробництва. Земельні та аграрні відносини. Власність на землю та її форми. Рента. Диференційна, абсолютна та монопольна рента.

Рентні відносини.

Ринок землі та особливості його функціонування. Попит на землю. Пропозиція землі. Капітальна ціна землі. Нормативна та експертна грошова оцінка земельних ділянок. Ринок оренди землі. Орендна плата як прокатна ціна землі. Ринкове реформування аграрного сектора в Україні.

Ринок нерухомості: його сутність, інфраструктура та значення.

Р о з д і л III. МАКРОЕКОНОМІКА

12. Система макроекономіки. Основні результати і показники макроекономіки

Предмет, основні проблеми і цілі макроекономіки. Особливості методу дослідження макроекономіки. Система національних рахунків (СНР).

Національна економіка. Національний продукт. Валовий внутрішній продукт: сутність, форми та методи обчислення. Реальний і номінальний ВВП. Валовий національний продукт.

Чистий національний продукт. Національний дохід: його структура, форми та значення в економіці. Особистий дохід. Дохід, що є в розпорядженні особи.

Національне багатство: сутність, структура, джерела зростання.

Ефективність макроекономіки: сутність, основні показники.

13. Макроекономічна рівновага та економічне зростання. Роль держави в ринковій економіці

Рівновага як економічне поняття. Види рівноваги.

Макроекономічна рівновага в моделі “сукупний попит і сукупна пропозиція”. Сукупний попит: сутність, чинники, структура. Крива сукупного попиту (AD). Сукупна пропозиція: сутність, чинники. Особливості кривої сукупної пропозиції (AS). Рівновага між AD і AS.

Економічне зростання: сутність, форми, чинники і критерії. Типи економічного зростання. Моделі економічного розвитку.

Концепція національних інноваційних систем. Інновації, інноваційна діяльність, формування інноваційної системи в Україні.

Розвиток людства як мета і критерій економічного розвитку. Індекс розвитку людства та його рівень в Україні.

Економічна роль держави. Неспроможності ринку як регулятора економічних відносин та функції держави. Державна власність і державний сектор економіки. Державне регулювання економіки: сутність, моделі, функції. Форми, методи та межі державного регулювання економіки.

Соціальна політика держави: сутність та напрями реалізації. Справедливість і соціальний захист. Бідність населення: сутність, види, методи визначення. Шляхи подолання бідності в Україні.

14. Макроекономічна нестабільність. Циклічність розвитку ринкової економіки

Економічний цикл як поняття. Фази циклів: криза, депресія, поживлення, піднесення. Види циклів. “Довгі хвилі” М.Д. Кондратьєва.

Економічні кризи: сутність, характерні риси. Види криз. Негативні наслідки та шляхи подолання економічної кризи. Особливості сучасної економічної кризи в світі та Україні.

Зайнятість і незайнятість населення. Безробіття: причини, форми і види. Залежність між рівнем безробіття і обсягом ВВП (закон А. Оукена). Залежність між рівнем безробіття та інфляції (крива А. Філіпса). Особливості сучасної політики зайнятості в Україні.

Сутність, причини існування та показники інфляції. Типи і види інфляції. Соціально-економічні наслідки інфляції. Антиінфляційна політика та особливості її здійснення в Україні.

15. Грошовий ринок

Грошовий ринок. Грошова маса країни і грошові агрегати. Швидкість обігу грошей. Рівень монетизації ВВП.

Попит на гроші для операцій та з боку активів. Класична кількісна теорія грошей. Рівняння обміну І. Фішера. Пропозиція грошей. Депозитно-чекова емісія. Банківський мультиплі-

катор. Грошова база. Грошовий мультиплікатор.

Рівновага на грошовому ринку. Грошово-кредитна політика. “Ліквідна пастка”.

Грошова реформа, її типи та особливості проведення.

16. Кредитно-банківська система. Страховий ринок

Кредитно-банківська система та її інституціональна структура.

Центральний банк країни та його функції. Грошово-кредитна політика центрального банку: сутність, загальні та селективні методи.

Комерційні банки та їх класифікація. Пасивні операції комерційних банків. Депозити. Види вкладів. Активні операції комерційних банків. Банківське кредитування. Комісійно-посередницькі операції. Чистий прибуток комерційного банку.

Спеціальні кредитно-фінансові інститути та особливості їхньої діяльності.

Страховання як економічна категорія. Функції страхування. Види страхування. Страхова послуга. Страховий захист. Страховий ринок: сутність, функції, структура.

17. Ринок цінних паперів. Фондова біржа

Поняття цінних паперів. Номінальна та ринкова вартість цінного папера. Види цінних паперів. Акція: сутність, види, форми доходу. Контрольний пакет акцій. Облігація: сутність, форми доходу. Інвестиційний ресурс цінних паперів.

Ринок цінних паперів, його функції та інфраструктура. Фондова біржа та організація її діяльності. Основні види біржових угод.

Особливості формування фондового ринку в Україні.

18. Фінансова система. Державний бюджет. Податки

Фінанси: сутність і функції в ринковій економіці. Фінансові ресурси. Фінансові відносини. Фінансова система та її структура.

Бюджетна система. Державний бюджет. Доходи й видатки державного бюджету. Бюджетний дефіцит, його види та способи покриття. Поняття фіскальної політики держави.

Податкова система. Податки та їх види. Принципи оподаткування. Форми та види податків і порядок їх стягнення. Ефект Лаффера.

Державний борг: причини виникнення та види. Управління державним боргом. Боргова безпека держави.

19. Сутність, структура та закономірності розвитку світового господарства

Поняття світового господарства. Соціально-економічні особливості розвитку основних сфер світового господарства.

Форми міжнародних економічних відносин. Зовнішня торгівля. Міжнародний рух капіталу та його форми. Міжнародна трудова міграція. Міжнародні валютні відносини.

Економічна глобалізація: сутність, характерні риси та тенденції розвитку. Роль міжнародних економічних організацій у розвитку світової економіки.

Розвиток зовнішньоекономічної діяльності України.

3. СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

Ажиюк С.Д. Основи економічної теорії: навч. посіб. / С.Д. Ажиюк, О.С. Передрій. – К.: Знання, 2008. – 368 с.

Воробйов Є.М. Економічна теорія. Модульний курс: навч. посіб. / Є.М. Воробйов. – 2-е вид. – Х.: Торсінг плюс, 2009. – 320 с.

Дзюбик С.Д. Основи економічної теорії: навч. посіб. / С.Д. Дзюбик, О.С. Ривак. – 2-е вид. – К.: Знання, 2008. – 491 с.

Основи економічної теорії: навч. посіб. / за заг. ред. П.В. Круша, В.І. Депутат, С.О. Тульчинської. – К.: Каравела, 2008. – 448 с.

Основи економічної теорії: підруч. / за заг. ред. Л.С. Шевченко. – Х.: Право, 2008. – 448 с.

Основи економічної теорії: підруч. / за ред. О.О. Мама-луя. – К.: Юрінком Інтер, 2006. – 480 с.

Основи економічної теорії: підруч. / за ред. Ю.В. Ніколенка. – 3-є вид. – К.: ЦУЛ, 2003. – 540 с.

Основи економічної теорії: підруч. / за наук. ред. В.Г. Федоренка. – К.: Алерта, 2007. – 519 с.

Основи економічної теорії у структурно-логічних схемах: навч. посіб. / за заг. ред. Л.С. Шевченко. – Х.: Право, 2010. – 144 с.

Петруня Ю.Е. Основы экономической теории: учеб. пособие / Ю.Е. Петруня, А.А. Задоя. – К.: Знання, 2008. – 420 с.

Політична економія: навч. посіб. / Н.Є. Горбенко, М.І. Дмитренко, І.Ю. Кочума. – К.: УБС НБХ, 2009. – 408 с.

Економічна теорія: політекономія / за ред. В.Д. Базилевича. – К.: Знання-Прес, 2007. – 719 с.

Навчальне видання

ПРОГРАМА
НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ
“ЕКОНОМІЧНА ТЕОРІЯ”

У к л а д а ч : ШЕВЧЕНКО Людмила Степанівна,
МАМАЛУЙ Олексій Олександрович,
РОЗДАЙБИДА Олександр Васильович,
ЛИЗОГУБ Віктор Андрійович

Відповідальна за випуск *Л.С. Шевченко*

Редактор *Л.М. Рибалко*

Комп'ютерна верстка *Л.П. Лавриненко*

План 2011, поз. 74

Підп. до друку 23.06.2011 р. Формат 84x108 ¹/₃₂. Папір офсетний.
Друк: ризограф. Умовн. друк. арк. 0,93. Облік.-вид.арк. 0,41. Вид. № 27.
Тираж 150 прим. Зам. № 4343. Ціна договірна.

Редакційно-видавничий відділ
Національного університету “Юридична академія України”,
вул. Пушкінська, 77, м. Харків, 61024, Україна.

Друкарня
Національного університету “Юридична академія України”,
вул. Пушкінська, 77, м. Харків, 61024, Україна.